

הרב יעקב אפשטיין

תרומות ומעשרות ממיצים

שאלה

לעתים קונים מיץ רימונים ותפוחים או מיץ גזר מוכן בכלים סגורים. כמו"כ מסעדות וחנויות סוחטות מיצי פירות וירקות לשתייה על אתר. וכן אנשים פרטיים קונים פירות וירקות לסוחטם ולהוציא מהם מיץ. הפרי לסחיטה נקנה בדר"כ בשווקים הסיטונאיים או ישירות מהמגדלים. האם צריך להפריש תרו"מ, וא"כ האם מהפרי או מן המיץ, והאם מותר מזה על זה?

א. מי פירות אינם כפירות

במסכת פסחים (כד ע"ב) מסיק אב"י שאין לוקים על אכילת ערלה מן היוצא מתותים ורימונים משום שהיוצא הוא זיעה בעלמא. ומסבירים שם תוס' (ד"ה אלא) שבחולין (קכא ע"א) סברו שכל מי פירות אין דינם כפירות עצמם ולמדו מן התורה רק לגבי תירוש ויצהר בערלה שהיוצא מהם כמותם. (ונשארים תוס' בקושיה: מדוע אין חייבים עליהם הרי טעם כעיקר דאורייתא). וכ"כ בשם הריטב"א. כמו כן מסקנת רוב הראשונים בברכות (לח ע"ב) שפרט לין¹ ושמן אין מברכים על הזב משאר מיני פירות 'ב"פ העץ' אלא 'שהכל'.

1. שיטת הגינת ורדים (או"ח כלל א סי' כו) היא שבדיעבד אם ברך על יין בפה"ג יצא י"ח.

ב. דין מי פירות של תרומה

נאמר במשנה (תרומות פ"א מ"ב): "דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ סתוניות ושאר כל מי פירות של תרומה רבי אליעזר מחייב קרן וחומש"...
 ופרש הריב"מ^א: "ושאר כל מי פירות של תרומה. חוץ מן השמן ויין, האוכלן בשגגה וכו', ר' אליעזר סבר משקה תרומה הן, האוכלן חייב קרן וחומש, ורבי יהושע פוטר".

וכן הרמב"ם^ב פרש: "ור' אליעזר מחייב את האוכלם בשוגג קרן וחומש כמו שנתבאר, לפי שהם לדעתו כתרומה, וכן שאר מי פירות. ור' יהושע פוטר מן החומש".

וכן הוסיף בפירושו ר' עובדיה מברטנורא: "ורבי יהושע פוטר - מחומש. אבל קרן חייב, ולכתחלה אסורים לזרים".

משמע שלפי ר' יהושע, שהלכה כמותו, מי פירות של תרומה דינם לכתחילה כתרומה ואסורים לזרים, והאוכלם בשוגג חייב עליהם בתשלומים לבעליהם ללא הוספת חומש.

אמנם להלכה פסק הרמב"ם בהלכות תרומות (פ"א ה"ב): "וזר שאכל דבש תמרים ויין תפוחים וכיוצא בהן בשגגה אינו חייב לשלם, ואם אכל במזיד מכין אותו מכת מרדות".

והראב"ד^ג העיר: "א"א ואם באו ליד כהן משלם לו את הקרן לא יהא אלא גזל". וא"כ לדעת הרמב"ם והראב"ד זר האוכל מי פירות שיצאו מתרומה פטור מתשלומים מצד התרומה, וחייב רק אם התרומה שייכת לכהן.

לא מבואר מדברי ר' יהושע האם האיסור במי פירות מן התורה או מדרבנן, והאם הוא שייך בשאר איסורים.

ג. דין מי פירות לגבי ערלה, ביכורים, הכשר לקבלת טומאה ונסכים

במשנה הבאה (משנה ג) בתרומות נאמר:

...אין סופגין ארבעים משום ערלה אלא על היוצא מן הזיתים ומן הענבים, ואין מביאין בכורים משקין אלא היוצא מן הזיתים ומן הענבים, ואינו מטמא משום משקה אלא היוצא מן הזיתים ומן הענבים, ואין מקריבין על גבי המזבח אלא היוצא מן הזיתים ומן הענבים.

היינו, בארבע הלכות דין היוצא מזיתים וענבים כדין הפרי: ערלה, ביכורים, הכשר לקבל טומאה, ניסוך ע"ג מזבח.

ופרש הר"ש (ע"ה"מ בתרומות):

...ובפ' כל שעה (כד ב) משמע דאין לוקין משום ערלה על היוצא משאר פירות דזיעה בעלמא הוא ובפרק העור והרוטב משמע דטעמא מקרא דאוקי לה כר' יהושע דאמר דון מינה ואוקי באתרא² וגמר לה לה מבכורים ותרומה, והדר מייתי לערלה פרי פרי מבכורים. ועוד קשה טפי דאמר בפר' כיצד מברכין (דף לח א) דמברכין על דבש תמרים שהכל ומוקי לה כרבי יהושע דזיעה בעלמא הוא ומשמע דהיינו טעמא דרבי יהושע. וכ"כ הרא"ש והרמב"ם.

דבריהם מבוססים על הגמרא בחולין (קכ ע"ב) "דתניא: **הטבל** וההקדש והשבועית והכלאים, כולן - **משקין היוצאין מהן כמותן**". והגמרא דנה בדבר ומסיקה אליבא דר' יהושע:

ורבי יהושע סבר: דון מינה, מה בכורים - משקין היוצאין מהן כמותן, אף תרומה - משקין היוצאין מהן כמותן, ואוקי באתרה, מה משקין דקדשים בתרומה **תירוש ויצהר - אין**, מידי אחרינא - לא, אף משקין היוצאין מהן כמותן - תירוש ויצהר אין, מידי אחרינא לא; והא דתנן: אין מביאין בכורים משקה אלא היוצא מן הזיתים ומן הענבים מני - רבי יהושע היא, דאמר: דון מינה ואוקי באתרה, וגמר להו לבכורים מתרומה. והא דתנן: **אין סופגין את הארבעים משום ערלה, אלא על היוצא מן הזיתים ומן הענבים מני** - רבי יהושע היא, דאמר: דון מינה ואוקי באתרה, וגמר להו לבכורים מתרומה (קכא ע"א) והדר מייתי לה לערלה, פרי פרי מבכורים³.

2. רש"י בחולין (שם) העיר: "והאי דון מינה ומינה לאו דוקא קאמר דהא תמרים ותפוחים גופייהו אין תרומתן מן התורה אלא מדברי סופרים והכי הוא דקאמרין כיון דבמידי דאורייתא אית לן דון מינה ומינה ואי הואי תרומת תמרים דאורייתא הוה גמרי לה מבכורים למשקין היוצאין מהן כמותן הכי נמי רבנן בדידהו כעין דאורייתא תקון". ותוס' העיר שניתן לבאר לגבי תרומה בדגן שהמחהו.

3. אמנם בתוספתא (תרומות פ"ט ה"ח) נראה שהמחלוקת בין ר' יהושע לר"א מתפרשת

ד. דין מי פירות לגבי טבל

עולה מן המשנה בתרומות ומפירושה בחולין – שבתרומה, בערלה ובביכורים רק היוצא מן הזיתים והענבים הרי הם כפרי עצמו, אבל בשאר מיני פירות אין דין המיץ כפרי וא"כ נשאלת השאלה מה דינם לגבי טבל. תיתכנה לכאורה כמה אפשרויות:

- א. אין צריך להפריש כלל ממיץ רימונים או מיץ תפוחים שיצאו מטבל ומותר לשתותם ללא הפרשת תרו"מ.
- ב. המיץ טבל ולא ניתן להפריש מהמיץ מיניה וביה כיון שהוא אינו נחשב כפרי אלא כשאריות פרי וקליפות, אולם ניתן להפריש מהפרי על המיץ.
- ג. המיץ טבל אבל לא ניתן לתקנו כלל לא מיניה וביה ולא מן הפירות על המיץ שכבר יצא מהם. וא"כ צריך להפריש מהם קודם סחיטתם או מיצויים.

ה. מי פירות שזבו קודם שנטבלו הפירות

הירושלמי (תרומות פי"א ה"ב) מפרש את מחלוקת ר"א ור"י:

הוון בעיי מימר מה פליגין בחומש אבל בקרן אף רבי יהושע מודי, מה פליגין לשעבר הא בתחילה אף רבי יהושע מודה, ותניין דבש תמרים ר' ליעזר מחייב במעשרות ורבי יהושע פטר כאן שזבו משנטבלו וכאן שזבו עד שלא נטבלו מודי רבי ליעזר שאם עישר על התמרים אפילו באיספמיא דבשן מותר. מילתיה אמר שהוא מעשר מן התמרים על הדבש לפי תמרים רבי ליעזר מחייב במעשרות. תני רבי נתן אומר לא שר' ליעזר מחייב במעשרות אלא שרבי ליעזר אומר שלא יאכל מן התמרים עד שיעשר על

בצורה שונה. שכן נאמר שם: "דבש תמרים ר' ליעזר מחייב במעשרות. אמר ר' נתן מודה ר' ליעזר שפטור מן המעשרות, אבל אומר היה ר' ליעזר שלא יאכל מן הדבש עד שיתקין את התמרים. מודה ר' ליעזר שאם תיקן תמרים כן. דובשן באספמיא שמותר". מתבאר לפי ר' נתן שאף לר' אליעזר היוצא מן הפירות (פרט לזיתים וענבים) פטור מן המעשרות, וצריכים תיקון מטבלם, ויכול להפריש אף לאחר שהוציא את המיץ או הדבש מהפרי המלא על היוצא מהם.

4. אע"פ שלדעת הרבה ראשונים תרו"מ נוהגים מן התורה רק בדגן תירוש ויצהר.

הדבש מילתיה אמרה שהוא מעשר מן התמרים על הדבש לפי דבש ולפי תמרים⁵.

בשור"ת ישועות מלכו (ליקוטי שור"ת סי' יח) כתב על הירושלמי:

תו איכא למידק ע"ד רבינו (=הרמב"ם) דהנה בירושלמי הובא בריש פרק בתרא דתרומות מבואר דמשקין היוצאין מטבל של תאנים אינו חייב במעשרות, וע"כ צ"ל הא דתנן בחולין קכ"א דמשקין היוצאין מן הטבל כמותן והיינו אפי' מתאנים ורמונים כדמוכח שם היינו **דיש חילוק בין היכא דחל עליו שם טבל קודם שנעשה משקה או אחר שנעשה כבר משקה** כחילוק הר"ן גבי נ"ט בר נ"ט והרמב"ם ז"ל השמיט לההיא דינא וצ"ע למה [ועיין ישועות מלכו פ"ב ה"א מה' תרומות]. וכן האריך בהל' תרומות.

מתבאר כי משקה שזב מעצמו **קודם שנטבלו הפירות** מותר לאכלו לפי הבנת הישועות מלכו בירושלמי ללא תרו"מ, לעומת זאת אם הפירות נטבלו – המיץ חייב בתרו"מ. וכ"כ החזו"א (יו"ד סי' ריד לחולין דף קכ). וכאמור הרמב"ם השמיט, אם בגלל גירסה או מסיבות אחרות, את החילוק בין זבו לפני היות הפירות טבל ובין זבו או נסחטו מטבל.

ו. דין מי פירות מפירות טבל

הרמב"ם (הל' מאכלות אסורות פ"י הכ"ב) פסק: **"הטבל והחדש וההקדש וספיחי שביעית והכלאים והערלה משקין היוצאין מפירותיהן אסורים כמותן ואין לוקין עליהן, חוץ מיין ושמן של ערלה ויין של כלאי הכרם שלוקין עליהן כדרך שלוקין על הזיתים ועל הענבים שלהן"**. ולא ברור אם האיסור בטבל מן התורה או מדרבנן. אולם בספר החינוך (מצ' רפד) כתב:

ומשקין היוצאין מפירות שהן טבל אסורין כמותן, ומכל מקום, **אע"פ שהן אסורין מן התורה אין חיוב המלקות על המשקין אלא על גוף הפירות**, חוץ מיין ושמן שלוקין עליהן כדרך שלוקין על הזיתים והענבים, והטעם לפי הדומה מפני שעיקרן של אותן פירות למשקין הוא לבריות.

5. הסיום מן התוספתא.

ואסר היוצא מן הטבל מן התורה. וכן בקרית ספר למבי"ט ובח' חת"ס (וחולין קכ ע"ב) בארו ברמב"ם שאיסור היוצא משאר פירות מן התורה, אלא שאין לוקים עליו. אך הכסף משנה באר: "ואע"ג דיליף להו התם מקראי משמע לרבינו דאסמכתא בעלמא וכדתנן בסוף תרומות (פי"א מ"ג) אין סופגים ארבעים משום ערלה אלא על היוצא מן הזיתים ומן הענבים וה"ה לאינך דמאי שנא". ומשמע ליה ברמב"ם שאיסור היוצא מן הטבל מדרבנן.

עולה מהרמב"ם ומפרשיו שמי פירות היוצאים מפירות טבל אסורים בשתיה ללא הפרשת תרו"מ, והם לפי שיטת החינוך והקרית ספר טבל מן התורה, ולפי הכס"מ מדרבנן. ויש להעיר שכל המשקים בשאלה דידן יצאו מפירות לאחר שנטבלו, ולכן הערת הישועות מלכו והחזו"א אינה מתירה את שתית המיץ. נשאלת השאלה כיון שהמיץ אסור בשתיה האם ניתן להפריש מיניה וביה או שצריך להפריש מן הפירות עליו והאם הפרשה מן הפירות לפני סחיטת המיץ מתירה את המיץ.

ז. סחיטת מיץ היא לאחר גמר מלאכה

בשאלה לעיל לכאורה בעיה נוספת מלבד מעמדו ההלכתי של המיץ והיא בעיית גמר מלאכה. הרמב"ם (הל' תרומות פ"ה ה"ד) פסק:

אין תורמין מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו, ולא מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו ולא מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו, שנאמר כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב מן הגמור על הגמור, ואם תרמו תרומתן תרומה.

ולפי"ז עולה לכאורה שאלת איסור מדרבנן לגבי הפרשה מן המיץ על הפירות או מן הפירות על המיץ. אולם נראה שכיון שהמיץ נחשב לזיעה בעלמא, אפילו כל הפרי מיועד לסחיטה, נחשבים הפירות כגמורים והפרשה מהפירות על המיץ לא נחשב כהפרשה מדבר שלא נגמרה מלאכתו, (וכך כתב הגרצ"פ פרנק בתשובת צ"א המובאת להלן). אולם עדיין יש לחוש דעה הסוברת שהיוצא מן הטבל חייב מדרבנן.

ח. המחייבים הפרשת תרו"מ קודם סחיטה

כתב בספר בד קודש (לרב ב"ד פוברסקי, ח"ב סי' ג):

ומהאי טעמא החמיר מרן הגר"ז זצ"ל לענין מי פירות של טבל

שאינן להם תקנה אלא ביוצא מזיתים וענבים דכיון דלא חשיב כגוף הפרי הרי אף דמ"מ אסוריה באכילה מחמת איסור יוצא מן האסור והרי יצאו מאיסור טבל מ"מ ל"ש בהם הפרשת תרומות ומעשרות דהפרשה בעי' פרי דוקא שזהו עיקר חיובו וא"כ אין להם תקנה **וצריך להפריש התרו"מ מהפרי קודם סחיטה.**

וכן כתב בספר מועדים וזמנים (ח"ג ס' רד):

קודם שנבאר אם זיעה דהיינו משקין היוצאין אסורים רק מדרבנן או מה"ת, כדאי לן להביא חידוש מרן הגאון החסיד רבי יצחק זאב סולווייצ'ג זצ"ל הגאב"ד דבריסק. והיינו שנתעורר במשקין היוצאין מטבל שאסורין ולא מהני כלל ההפרשה שיוצא מדבר האסור הלוא אסור מה"ת, וא"כ כשסוחט טבל המשקה אסור מה"ת, ומ"מ תרומה לא מהני ליוצא, דתירוש ויצהר כתיב אבל מידי אחרינא לא. **וכיון שכן משקין היוצאין מטבל נשאר באסור טבל בלי אפשרות לתקנו** כמו שנבאר וזה חומרא גדולה, דלדבריו לא מהני כלל הפרשה למשקאות ושמינים שקונים וחוששין שלא הופרש מיניהו תרומות ומעשרות, שאם הוא טבל אסור מה"ת, ולא מהני התרו"מ דלא חל על זיעה דהיינו משקין היוצאין כמ"ש.

ט. דעות הפוסקים בהפרשת תרו"מ ממי הפירות עצמם

אמנם המאירי בחולין (קכ ע"ב) כתב:

התרומות שלא הופרשו בפירות צריך להפרישן במה שיוצא מהן אם טחנן או דרכן. (ומתייחס לתמרים ותפוחים ולא לתירוש ויצהר). וכן בספר כפתור ופרח (פכ"ז) כתב: "וא"כ אם לא תקן התמרים **יתקן הדבש וכן הדין בקנים.** אבל אם תקן תמרים וקנים לא יצטרך לתקן דובשן, מה שאין כן הענין בזיתים וענבים⁶.

עולה מדברי הראשונים שניתן להפריש מן היוצא מיניה וביה.

6. הרמב"ם (הל' תרומות פ"ה הי"ח) פסק: "אין תורמין שבלים על החיטים, וזיתים על שמן, וענבים על יין, ואם תרם אינה תרומה גזירה שמא יטריח הכהן לדרוך ולכתוש..." היינו מן

והאחרונים חלקו בדבר: בשו"ת הר צבי (זרעים סי' עז) כתב:

כמו"כ נשאלתי על מה שמביאים כהיום קופסאות מלאות מיץ תפוחי זהב וכן מיץ עגבניות שנסחטו מפירות של טבל אי גם המיץ נאסר משום איסור טבל וכיצד יפרישם ויתקנם, והמשגיח הרה"ג ר' יצחק קאפלאן היה פשוט לו שא"א לתקנם מיניה וביה דהוי מי פירות וזיעה בעלמא לא חל עליהם שם תרומה, ולי צ"ע, **וגם הגראי"ה קוק חכך להחמיר שלא יוכל להפריש מיניה וביה...**

בשו"ת ציץ אליעזר (ח"א סי' ח) דן מה דין דבש שהופק מחרובים אשר נקנו מנכרי. ומסיק, וכן תומך בדבריו מחותנו הגרצ"פ פרנק רבה של ירושלים שכיון שהחרובים נגמרו למעשרות בידי נכרי אע"פ אח"כ הוציא מהם דבש נחשב כפירות שזבו לפני שנטבלו ולכן הדבש פטור מתרו"מ. ובמעדני ארץ תרומות (פ"ב ה"א אות ד) מסיק שמותר להפריש אף ממי הפירות על הפירות שכן חיוב שניהם בתרו"מ מדרבנן.

בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' סח) הסיק:

והנה להלכה למעשה נהגו להקל בנד"ד בלא"ה, כי אף אם נאמר כסברת הגאון מבריסק ז"ל, הרי יש לסמוך על הפוסקים דס"ל דתרווייהו (=הפירות והיוצא מהם) הוי רק דרבנן וכנ"ל. אמנם כ"ז רק בדיעבד, אבל לכתחילה בודאי יש לתרום מהפירות עצמן, וכדמוכח במתני' (תרומות פ"א מ"ג) על הא דאיתא שם, אין עושין תמרים דבש, ולא תפוחים יין וכו', דפי' הרע"ב אם של תרומה, כתב בס' משנה ראשונה שם, דנראה דה"ה כשהן טבל אינו רשאי לעשותן משקה, דהא לר' יהושע משקה היוצא אינם כמותן עיי"ש, וכ"כ שם (בסוף הס"ק), דאפילו בטבולן אסור לשנותן מבריתן עיי"ש, ועי' בתשו' אחיעזר (חי"ד סי' ט') שהוכיח (מב"מ נ"ג), דלעשות מאיסור דא' איסור דרבנן הוי בכלל אין מבטלין

התורה תרומתו תרומה וחכמים גזרו שלא להטריח את הכהנים. ועי' ברדב"ז שבתאום מוקדם עם הכהן מותר להפריש מענבים על יין ומזיתים על שמן.

איסור לכתחילה עיי"ש, ובמק"א כתבתי מזה.

וכאמור לעיל בדברי הגרצ"פ פרנק היו עוד אחרונים שנטו להחמיר ולא להפריש מיניה וביה לפחות לא לכתחילה.

ועי' אנציקלופדיה תלמודית (כרך כג, ערך יוצא מן הטמא (מן האיסור) טור רצג), וספר ישועות מנחם (עמ' 245 ואילך).

מסקנה

לכתחילה צריך להפריש **קודם** מהפרי עצמו, ורק אח"כ להוציא את המיץ הן בפירות והן בירקות. ובדיעבד אם לא תיקן קודם הסחיטה או המיצוי יכול להפריש מיניה וביה.

